

ציון דרך לעתיד

השופטים של ליברמן: איתן קורנהאוזר (מימין), חגית מאק'קלמנוביץ ויצחק שמעוני | צילום: אמיל סלמן

פרשת השר אביגדור ליברמן חשפה לא מעט מהבעייתיות שבמערכת אכיפת החוק בישראל. אבל פסק הדין הצורך, הנכון מהבחינה המשפטית ומבחינת כללי ההגנות הבסיסיים, מפצה לפחות חלקית על מה שהתחולל, וחשוב לא פחות מכך – אפשר שהוא מהווה ציון דרך לעתיד.

חקירותיו של ליברמן נמשכות יותר מעשור. מאז פתיחת התחלופ לא מעט יועצים משפטיים ופרקליטי מדינה, אך החקירות נמשכו ללא מעצור או מגבלה והפכו חלק קבוע מנוף החיים הציבוריים. משהו כמו מזג האוויר, שאפשר לדבר עליו ואפילו להתלונן, אך הוא קיים תמיד. פעמים יש שקט יחסי ופעימים (לא אחת בסמוך לבחירות) ישנה התפרצות תקשורתית בעקבות פעילותה של מערכת אכיפת החוק.

המחיר שליברמן נדרש לשלם, בצד השיבוש במהלך החיים הרגיל, כלל התפטרות מתפקיד שר החוץ. עוד קודם לכן, ב-2006, הודיע היועץ המשפטי לממשלה מני מזוז שנוכח החקירות המתנהלות נגדו, לא יוכל ליברמן לכהן בתפקיד השר לביטחון פנים. מאז נמשכו החקירות במשך כשש שנים נוספות, שבמהלכן נסגר תיק אחד ונפתח אחר, ובמהלכן גם סיים מזוז את תפקידו והשאיר את תפוח האדמה הלוהט ליהודה וינשטיין.

לזכותו של וינשטיין אומר שבתקופתו איפשרה המערכת המשפטית שבהנהגתו לממשלה לתפקד בצורה סבירה יותר מבעבר, וכי חדרה בהדרגה ההבנה שתפקיד היועץ המשפטי הוא לסייע לממשלה לממש את מדיניותה בדרך חוקית ולא לשבש את עבודתה בשם "שלטון החוק". הכלל הבסיסי ברפואה הוא: קודם כל לא לגרום נזק. כוחו של כלל זה יפה גם בתחום המשפט, שבו המצב עדיין רחוק מלהשביע רצון, אם כי יש שיפור מסוים.

למרבה הצער, בענייניו של ליברמן נפלו שתי טעויות מרכזיות. האחת, משהוחלט לסגור את התיק המרכזי לא היה מקום להגיש כתב אישום בעבירה משנית (הפרת אמונים הנוגעת למינוי שגריר). הצירוף של מקרה קל יחסית למקרה חמור הפך שיטה מקובלת בפרקליטות, פעמים אף באותו כתב אישום (כך, למשל, היה בענייניו של שי דרומי, שנאשם בהריגת אדם שפרץ לחוותו: הוא זוכה מאשמת הריגה, אך הורשע בהחזקת נשק ללא רישיון). להשקפת, מי שנאשם בעבירות חמורות וזוכה מהן או שהתברר שאין ראיות לאשמתו, מן הראוי שהתביעה תרפה ממנו ולא תנסה "למצוא משהו" ובלבד שתזכה בנקודה כלשהי. הרברים קל וחומר בענייניו של ליברמן, שנחקר יותר מעשור. משנסגרו התיקים העיקריים, לא היה מקום לעסוק בנושא המשני.

הטעות האחרת היא השימוש בעבירה הבעייתית של הפרת אמונים, המנוסחת בלשון שכולה ערפל סמיך, שאיש איננו יודע מה גבולותיה. באחד ממאמריו ציין אהרן ברק כי "חוק פלילי 'סתום' (vague)" לא היה עומד בדרישות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הוא התייחס אמנם לסעיף אחר בחוק העונשין, אך כוחם של הרברים יפה באותה מידה גם להפרת אמונים.

נוסף לכך, "הפרת אמונים" מאפשרת להפוך לעבירה באופן רטרואקטיבי התנהגות שמעולם לא נחשבה פלילית. חיים כהן ציין בשעתו כי "כלל גדול זה ברני העונשין (האוסר ענישה רטרואקטיבית) הוא מיסודותיו החוקתיים של כבוד האדם. אין לך פגיעה חמורה בכבוד האדם מהפיכתו הרטרואקטיבית מצדיק לרשע".

דוגמה בולטת לניסיון לענישה רטרואקטיבית היא מינויים פוליטיים, שנהגו אצלנו כשם שהם נהגים במדינות אחרות זה עשרות שנים, ואיש לא העלה על הרעת שמדובר בעבירה פלילית. והנה, יום אחד הוחלט להעמיד את צחי הנגבי לדין פלילי באשמת "הפרת אמונים" בשל מינויים כאלה. הוא זוכה, אך

למען האמת, מקריאת כתב האישום התקשיתי להבין היכן כאן העבירה. נטען שליברמן הביא למינוי של אדם שהיו לו כישורים אך היה דופי בעברו, וכי ליברמן לא גילה לממשלה את דבר הדופי הזה. האם זו עבירה?

בפסק הדין נזכרה ההצעה שהביא צחי הנגבי לממשלה, בתפקידו כשר המשפטים, למנות את רוני בראון ליועץ המשפטי. בכוקר אותו יום התייעץ עם אהרן ברק, שהתייחס בשלילה למינוי. בדיון בממשלה סיפר הנגבי שהתייעץ עם נשיא העליון בקשר למינוי, אך לא סיפר שבברק הביע עמדה שלילית. בעקבות זאת הוגשה עתירה לבג"ץ להביא לסיום תפקידו של הנגבי כשר משפטים. העתירה נדחתה, והשופט אור ציין: "נקל לשער את התוצאה מרחיקת הלכת... אם בכל מקרה של הצגת נושא באופן חלקי בלבד, שלא כראוי, על ידי שר פנימי הממשלה, היינו מגיעים למסקנה שמחובתו של ראש הממשלה להעביר מתפקידו את השר". קל וחומר שהצגת תמונה חלקית כזו איננה יכולה להוות עבירה של הפרת אמונים.

השופטים חגית מאק'קלמנוביץ, יצחק שמעוני ואיתן קורנהאוזר, שזיכו את ליברמן, הגיעו לתוצאה הראויה לא רק בענייניו האישי, אלא גם בכך שתרמו לריסון השימוש בעבירה רחבת היקף של הפרת אמונים. ניתן כעת לקוות שייחסך מאיתנו ההמשך ולא ניחשף לערעור מיותר. ערעור על זיכוי צריך שיהיה יוצא דופן, בוודאי בעבירה שהיא עוון גרידא, וב-וודאי בעבירה הבעייתית של הפרת אמונים. קל וחומר כאשר הזיכוי ניתן פה אחד בהרכב של שלושה שופטים. ■

ברור שאילו הורשע, הייתה זו דוגמה לענישה רטרואקטיבית. האופי המעורפל של העבירה פותח שער רחב לאפליה באכיפה. הכל תלוי בתובע: יש לו חופש כמעט מוחלט לפתוח בחקירה, להעמיד לדין או לסיים את הפרשה. אין אפוא כל פלא בכך שבית המשפט העליון בארצות-הברית פירש הוראה בעלת מאפיינים דומים ל"הפרת אמונים" בדרך שרוקן אותה מתוכנה, ואף שלל את האפשרות להפוך "ניגוד עניינים" באופן כללי לעבירה פלילית.

היכן כאן העבירה?

כדי להמחיש את אופייה הבעייתי של העבירה, די לשאול אם במקרים הבאים בוצעה עבירה של הפרת אמונים: האם עובד פרקליטות שהרצה במכללה ללא אישור ביצע עבירה של הפרת אמונים? האם שר שבעת שהותו בחו"ל הוציא סכומים מופרזים על חשבון המדינה ביצע עבירה כזו? האם כל בקשת פרוטקציה על ידי איש ציבור היא הפרת אמונים? ומה דינם של מכרזים תפורים, שעל פי השמועה לא חסרים כאלה?

בענייניו של ליברמן נטען שהפרת האמונים משתקפת בכך שזיכו מינוי של זאב בן-אריה ליועץ במטהו, פעל לבחירתו לתפקיד שגריר בלטיביה והביא לאישור המינוי בממשלה, בלי שגילה שבן-אריה ביצע מעשה פסול – היינו, מסר לליברמן חומר סודי הנוגע לחקירתו (איש לא טען שהיה פסול בהתנהגותו של ליברמן בקבלת החומר).

השופטים שזיכו את ליברמן הגיעו לתוצאה הראויה לא רק בענייניו האישי, אלא גם בכך שתרמו לריסון השימוש בעבירה המעורפלת של הפרת אמונים